

„Buřičské“

PŘEKLADY KLASICKÝCH BÁSNÍ
MODERNÍ LITERATURY HAVRAN A PÁSMO

EDGAR ALLAN POE
KRKAVEC

Přeložil Miroslav Macek

K půlnoci byl čas nedlouhý,
bděl jsem sláb jak pápěr pouhý,
v mnohé silné staré svazky nořil oči zapadlé —
v dřimotě se hlava sklání, tu se ozve znenadání
jemné tiché zaklepání na mé dveře důkladné.
„Kdo to klepe,“ povídám si, „na mé dveře důkladné,
jenom jednou, víckrát ne.“

Vzpomínám si přesně na to, prosinec byl samé bláto,
oheň z krbu vrhal zlato mezi stíny záhadné.
Po ránu jsem toužil činném, skoncovat jsem chtěl
s tím splínem,
knihy však se halí stínem, stínem dívky uvadlé,
Lenora je rajské jméno té mé dívky uvadlé,
jméno navždy zapadlé.

A ten slabý, smutně stálý šustot od okenic zdáli
kdesi v duši děsí tak, že divný strach mne přepadne,
tlukot srdce ochabuje, hlas jen stále opakuje:
„Někdo venku přešlapuje, hledá dveře důkladné,
jistě venku přešlapuje, hledá dveře důkladné,
tak je to a jinak ne.“

Po chvíli se duše vzbudí, bez váhání slova klopi:
„Pane,“ pravím, „nebo paní, chování mám příkladné,
přišlo ale na mne spaní, vaše jemné zaklepání,
vaše jemné zatukání na mé dveře důkladné
málem neslyšel jsem ani. . .“ Vrzly dveře důkladné,
venku temno záhadné.

Jak zrak do tmy tmoucí zírá, úzkost sirá srdce svírá,
strašné sny se splétávají v mysli strachem spoutané,
z ticha, které duši leptá, ani hlásek nezašeptá,
Lenora — hned jméno šeptám — na mysli mi vytane,
Lenora — ozvěna šeptá — na mysli mi vytane
jenom ta a jiná ne.

Medicínsko
literární úvaha
nad Poeovým
Krkavcem

Není nic zřejmějšího, než že se každá zápleтка, hodná toho jména, musí vypracovati k rozuzlení, než se vůbec začne psát.

E. A. Poe: Filosofie básnické skladby.

Začneme tedy rozuzlením: Krkavec je básnickým vyjádřením vlastního Poeova prožitku — predelirantního a delirantního stavu s typickými paranoidními projevy alkoholika tzv. typu delta.

Přemýšlel jsem často o tom, jaký by to byl zajímavý článek, kdyby tak nějaký spisovatel chtěl — to jest uměl — stopovat krok za krokem, jak postupovala některá skladba až ke krajnímu dovršení. Hodlám prokázat, že tato skladba nevděčí na žádném místě náhodě ani intuici, že celé dílo pokračovalo krok za krokem až k závěru s přesností a strohou důsledností početního úkolu.

E. A. Poe: tamtéž.

Pokračujeme tedy krok za krokem až k závěru: počáteční verš „K půlnoci byl čas nedlouhý, bděl jsem sláb jak pápěr pouhý —“ stručně a dokonale vyjadřuje fyzický a psychický stav alkoholika typu delta (takového, u něhož je hladina alkoholu v krvi zvýšena téměř trvale) právě v okamžiku, kdy po nespavosti, úzkostných stavech a bolestech hlavy dochází k prvním manifestním příznakům deliria.

Také následný verš „Po ránu jsem toužil činném —“ je zcela typickou ukázkou myšle-

ni alkoholika, který se nemůže dočkat „ranního doušku“.

Deprese, smutek, úzkostné stavy a bezradnost, naplňující následné sloky (jeden příklad za všechny: „kdesi v duši děsí tak, že divný strach mne přepadne —“) — to vše patří mezi klasické příznaky predelirantního stavu.

Je zajímavé, že všichni překladatelé a vykladatelé Poeova *Krkavce* na základě jeho *Filosofie básnické skladby*, psané ovšem více než rok po vydání básně a vlastně jen z toho důvodu, aby byl umně zakryt pravý impuls k jejímu napsání, což se Poeovi dokonale a na dlouhou dobu povedlo — všichni pokládají tento jeho psychický stav za důsledek skonu dívky Lenory, ačkoliv v celé básni o její smrti není žádná zmínka, říká se zde jen „uvadlá Lenora“.

Vysvětlení Poeova tehdejšího psychického stavu jsem našel ve společenské rubrice listu *Evening Mirror* ze dne 28. 11. 1844. Cituji: „Slečna Lenora Bucková, velká podporovatelka našeho listu, se večera odstěhovala.“ Z mimořádně stručného oznámení, ač šlo o „velkou podporovatelku listu“, lze usuzovat, že vztahy mezi L. Buckovou a tehdejším členem redakce listu *Evening Mirror* E. A. Poeem musely být již více než napjaté. Slečna Bucková, zřejmě již déle neschopna snášet alkoholické excesy svého přítele Poea, vyřešila celou záležitost radikálně.

(Pozornost zasluží verš „Přítel zmizí, pane, jak naděje zklamané —“: svědčí o tom, že Poeův vztah k alkoholu nebyl na obtíž jen Lenoře Buckové, ale i jiným přátelům.)

Časová posloupnost je logická a jasná: 27. 11. 1844 odchází Lenora Bucková z města, den nato uveřejňuje E. A. Poe v *Evening Mirror* stručné oznámení, v prosinci téhož roku prožívá v *Krkavci* popisovanou alkoholickou psychózu („Vzpomínám si přesně na to, prosinec byl samé bláto —“) a 29. ledna 1845 publikuje v témže listu báseň *Krkavec*.

Vraťme se však k básni. Další verze demonstrují již probíhající klasické delirium tremens s typickým střídáním úzkostných stavů a euforie („Ptákův vpád, ač pěkně prud-

Zpět jdu mezi knihy svoje, duši plnou nepokoje, opět slyším zařukání, tentokrát už důkladné. Jistě, teď to slyším více, někdo je u okenice, zvědavý jsem převelice, jak záhada dopadne, ztiš se srdce, hnedle zvime, jak záhada dopadne, větrem vzniká, jinak ne.

Otevřel jsem okenice a hle: náhle do světnice krkavec se hrne z doby jistě dávno zapadlé, nezaváhá, rozhlédne se, s pompou šlechtice se nese, usadí se jako v lese nad mé dveře důkladné, na poprsí Palladino nad mé dveře důkladné, nepohne se, nespadne.

Ptákův vpád, ač pěkně prudký, v úsměv proměnil mé smutky, ten jeho cit pro dekorum, ty způsoby vybrané! „Opelichané máš peří, vždyť ti nikdo neuvěří, že jsi krutý krvelačnick, když máš peří sedrané, jakpak v pekle říkají ti, když máš peří sedrané?“ *Krkavec* hned kráká: „Ne.“

Měl jsem radost z téhle krásy, jak ta drůbež povídá si, i když nebudou v tom asi žádné čáry záhadné, nikdo nemá ani zdání, jaké je to pokochání vidět ptáka, který kráká, zdobit dveře důkladné, vidět ptáka na poprsí zdobit dveře důkladné, jehož jméno zní snad NE.

Krkavec však klidně klímá na poprsí, odkud zpívá to své „ne“, co připomíná nárek duše spoutané. Jistě po něm nezůstane ani pírkó urousané, mumlám: „Přítel zmizí, pane, jak naděje zklamané, zítra i ty opustíš mne jak naděje zklamané.“ Na to pták zas kráká: „Ne.“

Hleďme, kterak přesně sedí jeho hbité odpovědi. „Bezpochyby,“ povídám si, „tohle slovo nevzhledné pochytil od svého pána, kterého postihla rána, nelitostná, nečekaná, takže hoře bezedné nutilo ho v beznaději, jenom hoře bezedné, říkat na všechno hned ‚ne‘.“

Když jeho vpád, ač byl prudký, v úsměv proměnil mé smutky, hned se neslo moje křeslo přede dveře důkladné, pak jsem, opřen do sametu, probíral za větou větou, abych zjistil, pročpak je tu ten pták z doby zapadlé, duch děsivý, ďábel divý z doby dávno zapadlé, který umí krákat „ne“.

Chvíli dlel jsem v zadumání, slůvko nepromluvil ani na ptáka, jenž na mne poulí žhoucí oči záhadné. Myšlenky se v hlavě honí, hlava na polštář se kloní, na ten samet saténový, co má vzory nápadné, ONA už ten samet nový, co má vzory nápadné, nepohládí, víckrát ne.

Tu se náhle line z dále vůně jako z katedrály,
chvatná chůze cherubínů ve vzduchu znít zůstane.

„Lumpe!“ křičím, „konec snění, určitě to jinak není,
nesou nápoj zapomnění, po kterém tma nastane,
na Lenoru zapomnění po něm jistě nastane!“
Krkavec však kráká: „Ne.“

„Proroku zla,“ povídám mu,

„ať jsi pták či upsán ďáblu,
pokouší se pokušitel zjistit, co zde zastane?
Nebo tě bés bouří jiných zahnal do zdí nehostinných,
sem do domu děsů divých. Pověz pravdu, satane!
Je snad, je snad v smrti cesta? Pověz, pověz, satane!“
Krkavec zas kráká: „Ne.“

„Proroku zla,“ povídám mu,

„ať jsi pták či upsán ďáblu,
kvůli nebi nebo Bohu, oba přec jsme křesťané,
řekni duši, co bol tájí, zdali ve vzdáleném ráji
obejmu Lenoru-lásku, zda to někdy nastane,
obejmu svou velkou lásku, zda to někdy nastane?“
Krkavec zas kráká: „Ne.“

„Buď to slovem rozloučení,“ vykřikl jsem

v pobouření,
táhni tam, kde bouřemi je peklo a noci slátané!
Ať tu nezůstane ani černé pírkó tvého lhaní,
v samotě chci trávit spaní, klid se z dveří, satane!
Vyjmi zobák z mého srdce, klid se z dveří, satane!“
Krkavec zas kráká: „Ne.“

Na mé řeči nic nehledí, stále sedí, stále sedí,
v pevné tělo Palladino zatnul drápy šeredné,
jeho oči nemrkají, co zla v sobě ukrývají,
lampy na zem promítají jeho stíny bezedné
a má duše se z těch stínů, jež se zdají bezedné,
nezvedne, už nezvedne.

ký, v úsměv proměnil mé
smutky —“) s převážně zrakovými
halucinacemi (mikrozoopsie = drobná zvířata, zde
krkavec!) i typický, tak často
popisovaný příchod halucinovaných
příšer oknem („Otevřel jsem
okenice a hle: náhle do světnice
krkavec se hrne z doby jistě dávno
zapadlé —“).

Posléze E. A. Poe zřejmě upadá do
krátkého alkoholického komatu
„(Chvilí dlel jsem v zadumání, slůvko
nepromluvil ani —“), ve kterém
prožívá další alkoholické halucinace
čichové, které jsou jinak vzácné
 („Tu náhle se line z dále vůně jak
z katedrály —“) a sluchové, u nichž je
typické právě jejich zmnožení
 („chvatná chůze cherubínů ve
vzduchu znít zůstane —“).

Tři následující sloky, popisující
jednostrannou imaginární hádku s
krkavcem, plné pocitu beznaděje,
úzkosti a nepřátelství k okolí spolu
s nedostatečnou kontrolou reality
dokonale vystihují paranoidní
projekce alkoholické psychózy.

A závěrečná slova „a má duše se z
těch stínů, jež se zdají bezedné,
nezvedne, už nezvedne“ jen dokazují,
že si E. A. Poe vážnost svého stavu
i možné následky uvědomoval: postupně
se rozchází se zbývajícími přáteli,
dál pije a chátrá, až je 3. října 1849
nalezen v bezvědomí na ulici v
Baltimore a převezen do nemocnice,
kde za čtyři dny umírá.

Jen jeho báseň *Krkavec*, tato
dokonalá básnická transpozice
predelirantního a delirantního
záchvatu alkoholika, se postupem
doby stala nesmrtelnou. M. M.

MUDr. Miroslav Macek:

nar. 7. 12. 1944 v Litomyšli.

Po absolvování jedenáctileté střední školy
zaměstnan rok jako pomocný dělník v tkalcovně,
pak studia lékařské fakulty UP v Olomouci,
promován 1967, zubní lékař v Ostravě a Postřelmově
u Zábřeha, od ledna 1990 poslanec Federálního
shromáždění, místopředseda Občanské demokratické
strany.

K překládání přiveden O. F. Bablerem asi před
patnácti lety. Překládá poesii (Shakespeare,
Keats, Shelley, Barret-Browningová, Brooke...)
i prózu (Orwell, Robinsonová, Le Carré,
Forsyth...); některé z jeho překladů se chystají k
vydání, jiné zůstávají ineditní.

Překlad *Krkavce* získal první cenu v překladatelské
soutěži v kategorii poesie v roce 1989.